

Психологічна характеристика творчої діяльності в сучасних умовах

У статті висвітлюється проблема творчості, аналізуються особливості та характеристики творчої діяльності. Представлені різні підходи, визначення та концепції творчості у сучасній психології.

Ключові слова: психологія творчості, творча діяльність, структура творчості.

В статье освещается проблема творчества, анализируются особенности и характеристики творческой деятельности. Представлены различные подходы, определения и концепции творчества в современной психологии.

Ключевые слова: психология творчества, творческая деятельность, структура творчества.

Зазвичай свої нагальні проблеми людство вирішує завдяки геніям та талантам. Саме тому однією з найголовніших для суспільства на сьогодні є проблема розвитку творчих здібностей людини, а у зв'язку з цим, і дослідження феномена у творчості, особливостей творчої діяльності, її специфіки та особливостей прояву.

Творча діяльність – одне з найбільш цікавих, складних і найменше вивчених психічних явищ. Творчість є потребою людини, що забезпечує її адаптацію у середовищі, а також прогрес, еволюцію самого середовища, суспільства. Творча діяльність – це не лише відкриття в певній галузі науки, художні досягнення, створення чогось нового, це – народження нових цілей, планів, критеріїв аналізу, оцінок. Їх формування й функціонування включено в структуру розумової чи інших видів діяльності. Творчості вимагає повсякденне життя, з його малими і великими потребами. Для людини вирішення їх є особистісно творчим, і суб'єктивно вона переживає їх як відкриття, як створення оригінального продукту, як новий підхід до відомого.

Як складне та багатогранне явище, творчість, неможливо охарактеризувати однозначно, саме тому й існує ряд підходів та визначень, що є результатом різних методологічних установок, різних точок зору і, як наслідок, різного розуміння, а інколи навіть і протилежних уявлень. Це пов'язано з існуванням містичних

витоків, що стали традиційними у вивченні творчості й суперечили науковому підходу; прагматичним підходом до творчості; другорядністю проблеми творчості відносно центральних завдань психології в цілому; монодисциплінарним підходом до творчості, що призводив до звуженого, неперспективного бачення творчості. Головною ж причиною недостатньої уваги до проблеми творчості сьогодні є нечіткість визначення критеріїв творчості, відсутність методик для її діагностики, складність вивчення в умовах експериментального контролю. Проблема у визначенні поняття “творчість” пов’язана, в першу чергу, з відсутністю його безпосереднього операційного, психологічного наповнення; цим можна пояснити використання до цього часу визначення творчості тільки за її продуктом – створенням нового.

Слід зауважити, що творчу діяльність не можна розглядати як дещо відокремлене, підпорядковане властивим тільки їй законам. Вона є закономірним етапом людської діяльності взагалі, підсумком попереднього розвитку форм цієї діяльності, новою, якісною сходинкою формування особистості. Творча діяльність викликається не стільки здібністю до творчості, яка, як і будь-яка інша здібність, розвивається в самій діяльності, але спочатку тими об’єктивними можливостями, які відкриваються людині як результат її попередньої діяльності. В яко новий етап діяльності творчість є і новим етапом у розвитку особистості.

Актуальними проблемами вивчення творчості сьогодні є вивчення способів творчої діяльності, стадіальності творчого процесу, а також його динаміки та психологічних особливостей розвитку. Важливим є також вивчення творчого результату у різних сферах творчості, на різних стадіях творчого процесу, що допомагає зрозуміти психологічний механізм та проаналізувати продуктивність творчості.

Дослідження психології творчості з’явилися в кінці XIX – на початку XX століття на основі теорії творчості. Започаткували дослідження проблем творчості Т.Рібо та П.К.Енгельмейер. Пізніше С.О.Грузенберг зробив одну з перших спроб дійти певного синтезу різних напрямків у дослідженні творчості. Вцілому ж на початковому етапі розвитку психології творчості переважали теоретичні дослідження художньої та науково-філософської творчості. Остання розглядалась як яскраво виражений прояв свободи людського духу, який дуже важко або взагалі неможливо науково вивчати, на який не здатна впливати свідомо діяльність людини.

Наукове вивчення творчості актуалізував стрімкий розвиток виробництва на початку XX ст. З’явилися дослідження наукової

творчості як однієї з центральних проблем наукознавства, що мали практичні завдання нарощування творчого потенціалу, зокрема, комплексні розробки потєбністів, відомих ще як Харківська школа (О.М.Веселовський, Д.Н.Овсянко-Куликовський, О.О.Потебня та ін.). У центрі досліджень творчості цього періоду – природа творчості, механізми творчого процесу, методи його дослідження. Головна роль у творчому процесі відводилась інтуїції як кульмінаційному моменту творчого процесу, що прихований у підсвідомості.

У 20-ті роки ХХ століття до проблеми природи творчості звертається В.М.Бехтерев і розглядає цю проблему з позиції рефлексології. Творчий процес, на його думку, опосередкований певним подразником, який В.М.Бехтерев характеризує як творчу проблему, творчу ситуацію, та є реакцією на цей подразник.

Новий етап – 30-ті роки – знаменується запереченням фактів інтуїції та ролі підсвідомого. Роботи С.Л.Рубінштейна сприяли формуванню уявлень про творчий процес як результат свідомої діяльності суб'єкта. На відміну від попередників, С.Л.Рубінштейн показав, що свідомість не повторює структуру діяльності, а включається в неї, вона відкрита для нових впливів соціального – через діяльність індивіду.

У 60-ті роки ХХ століття з'являються перші праці учених Я.О.Пономарьова, А.В.Брушлинського, О.К.Тихомирова, М.Г.Ярошевського, Б.М.Кедрова, О.М.Матюшкіна, в яких всебічно на науково-експериментальній основі досліджуються творчі процеси. Особливу лепту у розвиток феноменології творчості вносить Я.О.Пономарьов. Беручи за основу у трактуванні психологічного механізму творчості системно-структурний принцип, Я.О.Пономарьов інтегрує в ньому два методологічні регулятиви наукового пізнання: системність і принцип розвитку.

Останні десятиліття ХХ століття були найбільш плідними для розвитку психології творчості. Потреба управління наукою і творчістю в інтересах виробництва сприяли виникненню певною мірою автономного напрямку в сфері психології творчості, який був пов'язаний з дослідженням технічної творчості. Це були роботи американського психолога Д.Росмана та радянського вченого П.М.Якобсона, присвячені аналізу винахідницької діяльності. Пізніше технічну творчість досліджували Г.С.Альтшуллер, С.М.Василевський, Т.В.Кудрявцев, Є.О.Мілерян та інші. Варто зазначити, що серед усіх видів творчості (наукова, літературна, технічна, музична, образотворча, ігрова, побутова, комунікативна та ін.) питання наукової, технічної та літературно-художньої творчості розкрито у психології найкраще.

У дослідженнях загальнопсихологічного і концептуального спрямування (С.Л.Рубінштейн, К.Дункер, Д.Б.Богоявленська, Я.О.Пономарьов, О.К.Тихомиров та ін.) має місце вивчення методологічних засад психології творчості, її закономірностей і механізмів творчої діяльності. Експериментально-емпіричні дослідження творчості диференціально-психологічного типу орієнтовані на виявлення і опис особистісних характеристик і здібностей до творчої діяльності. Мають місце дослідження на предмет організації, управління колективною творчістю (М.Г.Ярошевський), психологічних особливостей творчості в навчанні і вихованні (В.В.Давидов, О.М.Матюшкін, Я.О.Пономарьов) тощо. У працях В.А.Роменця висвітлюється вчення про природу й механізми творчості людини, що охоплює три складові: загальну, генетичну, прикладну психологію творчості. Дослідник вирішує питання про психологічний механізм творчості, яким вважає трансдукцію – перехід із суб'єктивно-психічної системи (від задуму) до матеріально-речової (втілення у певному предметі задуму). У генетичній психології творчості В.А.Роменець розробляє модель розгортання творчих можливостей людини від раннього дитинства до переходу у стан зрілої особистості. Прикладна психологія творчості, на його думку, покликана вирішувати проблеми конкретної людини, надавати допомогу щодо того, як слід діяти, щоб виявити свій творчий потенціал найповніше, як розвинути свої творчі здібності. Теорія творчості В.В.Клименка розкриває механізм творчості в єдності основних функцій психіки: відображувальної, проектувальної та матеріалізуючої (опредметнюючої). Виступаючи в єдності, вони обумовлюють появу відкриттів, винаходів, художніх образів. Слід відмітити, що В.В.Клименко також була досконало досліджена структура механізму творчості та її онтогенетичний розвиток [1].

Проте до теперішнього часу не визначено єдиного психологічного критерію творчої діяльності. Один з найбільш поширених критеріїв пов'язує творчу діяльність з появою психічних новоутворень: тим загальним, що властиво всім продуктивним процесам (перцептивних образів – за В.П.Зінченко, знань – за В.В.Давидовим, цілей і мотивів – за О.М.Леонтьєвим і О.К.Тихомировим, способів дій – за Я.О.Пономарьовим, пізнавальної мотивації – за О.М.Матюшкіним). Інші дослідники розглядають творчість як особистісний інтегративний показник, виділяючи при цьому різні підстави: емоції як основу для породження нових ідей (В.Д.Шадріков); інтелектуальну активність, пов'язану з виходом за межі заданого (Д.Б.Богоявленська); естетичне ставлення до світу (О.О.Мелік-Пашаєв) та ін.

Та все ж значимим є те, що психологічна наука показала фундаментальне значення діяльнісного підходу до формування творчості (Д.Б.Богоявленська, А.В.Брушлінський, Л.С.Виготський, В.В.Давидов, О.В.Запорожець, О.М.Леонтьєв, М.М.Поддьяков, Я.О.Пономарьов, В.А.Роменець, С.Л.Рубінштейн та ін.). Розробляючи проблематику творчості в рамках діяльнісного підходу, О.М.Леонтьєв вважав власне творчістю знаходження адекватного принципу або способу вирішення проблеми, завдання. Згідно положення Т.В.Кудрявцева, творчість є взаємодією суб'єкта з об'єктом, яка виступає у вигляді суперечності. О.К.Тихомиров, розглядаючи творчість з позицій психологічної теорії неалгоритмічних процесів, стверджує, що творчість лише частково піддається формалізації й відрізняється рядом ознак: вона включає не тільки правила та операції її реалізації, а й своєрідні структурні одиниці (потреби, мотиви, установки, цілі та ін.); нові структурні утворення з'являються у процесі вирішення проблеми; між ними формуються нові зв'язки. Творчість розглядається вченими як людська діяльність вищого рівня у процесі пізнання і перетворення оточуючого природного і соціального світу, в результаті чого змінюється й сама людина (форми і способи її мислення, особистісні якості): вона стає творчою особистістю.

З іншого боку, І.П.Калошина характеризує творчість як діяльність, що спрямована на вирішення завдань, для яких характерна відсутність в предметній області або тільки у суб'єкта не тільки способу розв'язання, але, головне, предметно-специфічних знань, необхідних для його розробки, – постулатів, аксіом, теорем, законів і т.п.

Аналізуючи творчу діяльність як систему, у її загальній структурі можна виділити декілька підсистем. Це процес творчої діяльності, продукт творчої діяльності, особистість творця, середовище та умови, в яких протікає творчість. В свою чергу, в кожній із названих підсистем можна виділити основні її складові. Так, наприклад, процес діяльності може мати такі складові, як постановка задачі, формування задуму, реалізація задуму; особистість творця характеризується здібностями, особливостями розуму, темпераментом, віком, характером тощо; середовище і умови представляють собою фізичне оточення, колектив, стимулятор і бар'єри в творчій діяльності і та ін.

Складність механізму, структури творчості підтверджується існуванням великої кількості концепцій творчості. Так, лейтмотивом досліджень проблем творчості, творчого мислення у вітчизняній психології стала думка С.Л.Рубінштейна про те, що

мислення починається в проблемній ситуації. Ознакою появи проблемної ситуації є виникнення труднощів у досягненні цілі. Проблема ситуація є особливого роду відношенням між особистістю й об'єктивною реальністю, стан неврівноваженості, обурення функціонуючої системи "суб'єкт – об'єкт". Вирішення цього протиріччя вимагає створення або нових речей, або якісно нових способів дії. Але створення нового і є творчість.

В основі творчості завжди лежить непристосованість, з якої виникають потреби, прагнення або бажання. "Кожна потреба, – говорить Т.Рібо, – прагнення або бажання окремо або ж разом з декількома іншими можуть служити імпульсом до творчості" [1, с.22]. На ту обставину, що творчість потрібна людині не лише для написання романів та картин, побудови наукових гіпотез тощо, але й для того, щоб виживати, прямо звернув увагу Б.Ф.Ломов. А.Ф.Лазурський, що виділяв рівні пристосування особистості до середовища, визначав ознакою творчості, таланту уміння продукувати нові ідеї. Творча людина, у його розумінні, найкраще адаптується й прагне переробити зовнішнє середовище відповідно до своїх потреб та інтересів. На думку І.Я.Лернера, процес творчої діяльності, який є найвищим виявом пізнавальної самостійності, можливий за умов взаємодії знань, умінь, певного досвіду творчої діяльності та позитивних мотивів пізнання. Прогресивна динаміка цієї взаємодії сприяє подальшому розвитку знань, умінь та навичок творчої діяльності [7].

К.К.Платонов визначав творчість як мислення у його найвищій формі, що виходить за межі необхідного для розв'язання завдання вже відомими способами. А.В.Брушлінський висував гіпотезу, про те, що сучасне має зворотній вплив на ті знання, які накопичені раніше, чим більший цей вплив, тим вищий рівень творчого процесу. Те нове, що відкриває дослідник, знаходиться у певній системі відносин, яка пов'язує його з уже відомим у цій проблемі [1].

Отже, творчість як процес суб'єктивного відкриття нового й становлення психічних новоутворень здійснюється як семантичний процес становлення нових форм психічної саморегуляції дії, нових психічних образів, систем, зв'язків, властивостей особистості (здібностей і т.п.), опосередкований новою ціллю й новими умовами дії.

Варті уваги й дослідження проблеми творчості, творчого мислення зарубіжними психологами (К.Дункер, М.Вейтгаймер, Д.Гілфорд, В.Келлер, К.Коффка, А.Маслоу та ін.). Е.П.Торренс та Дж. Гілфорд запропонували стандартизовані інструменти, які

вимірюють творчі здібності, ставши головними ідеологами “психометричного” підходу у вивченні психології творчості. А.Маслоу першим наголосив, що творчість є найбільш універсальною функцією людини, яка веде до всіх форм самовираження та є важливою складовою процесу самоактуалізації. З точки зору гуманістичної психології, сама сутність людини постійно рухає її у напрямку особистісного росту, творчості й самодостатності.

Вивчаючи психологію творчості, важливо аналізувати творчий потенціал, що є внутрішньою передумовою розвитку творчості, ядром творчої обдарованості. Творчий потенціал пов’язаний зі здатністю ставити і вирішувати суспільно значущі проблеми, його структура включає: 1) можливості, які ще не перейшли в здібності; 2) можливості, що активізують реалізацію здібностей; 3) стиль творчої діяльності, зокрема:

- задатки, схильності, які проявляються в підвищеній чутливості, заданій вибірковості, уподобаннях, а також у динамічності психологічних процесів;
- інтереси, їх спрямованість, частота та систематичність проявів, домінування пізнавальних інтересів;
- допитливість, прагнення до створення нового, схильність до розв’язку та пошуку проблем;
- швидкість засвоєння нової інформації, створення асоціативних масивів, схильність до постійних порівнянь, вироблення еталонів для наступного відбору інформації;
- прояви загального інтелекту – розуміння, швидкість оцінок, вибору шляхів розв’язку, адекватність дій;
- емоційна забарвленість процесів пізнання;
- емоційне ставлення, вплив почуттів на процес суб’єктивного оцінювання;
- наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працьовитість, систематичність у роботі, сміливість прийняття рішень;
- креативність – вміння комбінувати, знаходити аналоги, реконструювати, схильність до заміни варіантів, економичність розв’язків, раціональне використання засобів, часу тощо;
- інтуїтивізм – здатність до швидких оцінок, рішень, прогнозів;
- схильність до побудови особистісних стратегій і тактик при розв’язанні загальних і спеціальних нових проблем, задач, пошук виходу із складних, нестандартних ситуацій тощо [6, с.16].

З огляду на це, все виразніше звучить думка про те, що творча особистість виступає як цілісний регулятор процесу творчості індивіда, як важлива складова ланка суспільно організованого процесу творчого перетворення світу.

Сучасний стан дослідження творчості можна розглядати як процес зближення двох підходів: особистісного – дослідження суб'єкта творчої діяльності, його потреб, мотивів, знань, умінь, навичок, властивостей, самосвідомості, емоцій, почуттів та процесуального – дослідження фаз, станів, стадій та результатів перетворення предмета творчості (Д.Б.Богоявленська, Л.С.Виготський, В.В.Давидов, Д.Б.Ельконін, Г.С.Костюк, О.М.Матюшкін, В.С.Мерлін, В.О.Моляко, В.В.Рибалка, М.О.Холодна, В.С.Юркевич та ін.).

Згідно з процесуально-діяльнісною парадигмою Д.Б.Богоявленської творчість передбачає співпадання мотиву й цілі, тобто захопленість самим предметом, діяльністю. Діяльність не призупиняється навіть тоді, коли виконане вихідне завдання, реалізована першочергова ціль. “У цій здатності – не гаснути в отриманій відповіді, – пише Д.Б.Богоявленська, – а загоратися в новому питанні, криється таємниця вищих форм творчості, здатність бачити в питанні децю нове, таке, що не бачать інші” [2, с.61]. У результаті – новий продукт діяльності значно перевищує першочерговий задум. В цьому випадку можна говорити про те, що мав місце розвиток діяльності за ініціативою самої особистості (саморозвиток діяльності), що є ознакою творчості.

Д.Б.Богоявленська зазначає, що творчість – це таємниця, народження нової ідеї – загадка навіть для самого творця, а також готовність до пізнання за рамками вимог заданої ситуації, – тобто здатність до розвитку діяльності. Вона виділяє три якісних типи прояву розвитку діяльності, що мають вертикальну ієрархію:

- стимульно-продуктивний – (діяльність може мати продуктивний характер, але це щоразу визначається дією якогонебудь зовнішнього стимулу). Вищі прояви на цьому рівні відображають високий ступінь розвитку розумових здібностей;
- евристичний – діяльність набуває творчого характеру. Кожна знайдена закономірність переживається самим суб'єктом діяльності як відкриття, творча знахідка;
- креативний – самостійно знайдена емпірична закономірність не використовується як прийом розв'язання, а виступає новою проблемою. Тут дія індивіда набуває породжувального характеру й все більше втрачає форму відповіді: його результат ширший, ніж вихідна ціль.

Той рівень активності, на якому можливий вихід за межі вимог заданої ситуації, є самостійною вищою формою активності особистості й характеризує особливий вид дій. Рівень дій особистості, за Д.Б.Богоявленською, диференціюється на два види: рівень дії соціального індивіда та рівень творчої дії [2, с.121].

Отже, творчість починається там, де перестає бути тільки відповіддю, тільки розв'язком раніше поставленої задачі. При цьому вона залишається і розв'язком, і відповіддю, але разом з тим в ній є дещо “зверх того”, що й визначає її якісний статус.

О.М.Матюшкін, спираючись на роботи багатьох дослідників (Дж.Берлайн, А.В.Брушлинський, Е.А.Голубева, Є.І.Ігнат'єв, В.А.Крутецький, Т.В.Кудрявцев, Н.С.Лейтес, М.М.Поддяков, Я.О.Пономар'єв, В.М.Теплов та ін.), теж вважає принциповим зв'язок творчої діяльності з проявами пізнавальної, дослідницької активності й намагається обґрунтувати таку синтетичну структуру творчої обдарованості, включаючи в неї:

- домінуючу пізнавальну мотивацію;
- дослідницьку творчу активність, яка виражається у виявленні нового, в постановці та вирішенні проблем;
- можливість досягнення оригінальних рішень;
- можливість прогнозування і передбачення;
- здібність до створення ідеальних еталонів, що забезпечують високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки [4].

Важливим моментом змісту творчої діяльності є розробка суб'єктом на усвідомленому чи неусвідомленому рівнях нових для себе знань як орієнтовної основи для наступного пошуку способу розв'язання задачі. Даний критерій творчої діяльності вводиться на основі теорії поетапного формування розумових дій П.Я.Гальперіна.

Змістом ж творчої діяльності, процесуальними рисами творчості є:

1. Самостійне здійснення ближнього і дальнього, внутрішньосистемного та міжсистемного переносу знань, умінь в нову ситуацію;
2. Бачення нової проблеми в традиційній ситуації;
3. Бачення структури об'єкта;
4. Бачення нової функції об'єкта на відміну від традиційної;
5. Врахування альтернатив при розв'язанні проблеми;
6. Комбінування та перетворення раніше відомих способів діяльності у розв'язанні нової проблеми;
7. Відкидання всього відомого та створення принципово нового підходу (способу, пояснення) [7, с.52].

Процесуальні риси творчої діяльності проявляються не одночасно при розв'язанні кожної проблеми, а у різних поєднаннях та з різною виразністю.

Особливість описаних процесуальних рис творчої діяльності полягає в тому, що не можна створити попередніх жорстких схем творчої діяльності. Відсутність жорстких схем, еталонів поведінки, санкцій на предмет та їх порушення є умовою творчої, нерегламентованої поведінки.

Щодо продуктів творчої діяльності, то умовно всі види продуктів можна поділити, у відповідності з основною спрямованістю мисленнєвого творчого пошуку, на пізнання прихованих закономірностей, знаходження способів кращої адаптації до середовища, створення нових матеріальних і духовних об'єктів. Зокрема:

- відкриття на всіх рівнях, від всезагальних закономірностей існування матерії до відкриття прояву всезагального в конкретному;
- винаходи, спрямовані на вдосконалення способів адаптації до середовища як через знаряддя праці, так і шляхом знаходження оптимальних способів організації діяльності, взаємодії між людьми, впливу на них;
- створення нової форми матерії, починаючи з матеріалів і закінчуючи творами мистецтва.

Іншим важливим продуктом творчої діяльності є самі способи дій: організація навчальної і трудової діяльності, знаходження способів розв'язання проблемних задач тощо.

Оптимізації, розвитку творчої діяльності, на думку В.О.Моляко, сприятиме ґрунтовне дослідження психологічних компонентів структури творчої обдарованості. Її параметрами є:

- 1) сфера реалізації обдарованості, її переважаючий тип (науково-логічний, техніко-конструктивний, вербально-поетичний, музично-руховий, практично-технологічний, ситуативний);
- 2) прояви творчості (реконструктивна, комбінаторна творчість, творчість з використанням аналогій);
- 3) прояви інтелекту, що фіксуються у розумінні та структуруванні інформації, постановці задачі, пошуку й конструюванні розв'язань, прогнозуванні розв'язань, гіпотез, задумів;
- 4) динаміка діяльності (повільна, швидка, надшвидка);
- 5) рівень досягнень, що визначається за тими завданнями, які ставить перед собою конкретний суб'єкт;

б) емоційна забарвленість, що визначається типом емоційних реагувань (натхненний, упевнений, сумнівний) [5].

Дана структура описує домінуючі характеристики творчої обдарованості, своєрідність поєднання найбільш важливих якостей. Вченим підкреслюється важливість вивчення творчості “через” особистість та важливість постановки задачі для розгортання процесу творчості.

В.О.Моляко вважає, що складна взаємодія процесуального і особистісного у творчості базується на стратегіальній організації процесу творчої діяльності. Основою її виступає психічна система регулювання творчої поведінки та розумової діяльності, яка і породжує своєрідні особистісні новоутворення у вигляді програм діяльності, які містять логічні складові, інтуїтивні компоненти, прояви ситуативного передбачення тощо. Специфічний сенс цих утворень полягає у готовності людини до творчої діяльності, у наявності в суб’єкта комплексу вмінь, здібностей щодо здійснення творчої діяльності взагалі або певних її видів (наука, техніка, мистецтво, виробництво, політика і т.п.).

Дослідження, проведені В.Дружиніним і Н.Хазратовою, показали, що розвиток креативності проходить щонайменше дві фази. Перша фаза – розвиток “первинної креативності” як загальної творчої здібності, неспеціалізованої щодо відповідної галузі людської життєдіяльності. Сенситивний період цього етапу настає у 3-5 років. У цей час наслідування дитини значущому дорослому як креативному взірцю є основним механізмом формування креативності. Можливо також, що на якийсь період креативність переходить у латентний стан (феномен “дитячої творчості”). Друга фаза – підлітковий і юнацький вік (від 13 до 20 років). У цей період на основі “первинної креативності” формується “спеціалізована креативність”: здібність до творчості, пов’язана з відповідною сферою людської діяльності, як її “зворотна сторона” – доповнення й альтернатива [3, с.217].

Розкриття психологічних закономірностей, механізмів творчого процесу на всіх вікових етапах розвитку особистості та врахування специфіки різних сфер людської діяльності є важливою умовою розв’язання завдань психології творчості у подальшому.

На сьогоднішній день найбільший теоретичний та практичний інтерес привертає технічно-конструкторська сфера творчості, що забезпечує розвиток творчих процесів, пов’язаних із створенням нових структур з новими функціями та є передумовою прогресу в цілому. Тому перспективою нашого дослідження є докладне вивчення конструкторської творчості та ґрунтовний аналіз її основ.

Список використаних джерел

1. Біла І.М. Розвиток стратегічних тенденцій аналогізування в творчій діяльності старших дошкільників: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / І.М.Біла. – К., 2006. – С. 11-30.
2. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей / Д.Б.Богоявленская. – М.: Академия, 2002. – 320 с.
3. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н.Дружинин. – СПб.: Питер, 2000. – 368 с.
4. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности / А.М.Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29-33.
5. Моляко В.А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / А.В.Моляко // Вопросы психологии. – 1994. – №5. – С. 86-95.
6. Моляко В.А. Психология творческой деятельности / В.А.Моляко. – К.: Знание, 1978. – 48 с.
7. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я.Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.

The article highlights the problem of creativity, analysis of features and characteristics of creative activity. Various approaches, definitions and concepts of creativity in modern psychology.

Key words: psychology of creativity, creative activity, the structure of creativity.

Отримано: 11.01.2010

УДК 316.6

О.Я. Валюк

Наукові концепції моралі й моральності

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню концепції дослідження моралі й моральності.

Ключові слова: мораль, моральність, особистість, суспільство.

Статья посвящена теоретическому обоснованию концепции исследования морали и нравственности.

Ключевые слова: мораль, нравственность, личность, общество.